

Теоретичні засади формування регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери

Л.І. Катан, кандидат технічних наук

Доведено, що створення регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки регіону та формувати пріоритети сталого розвитку.

Аграрна сфера формується шляхом поєднання двох систем: аграрного виробництва і сільських територій, які забезпечують діяльність основних складових – економічної, соціальної та екологічної. Таке поєднання систем є актуальним, ураховуючи сучасний європейський вектор розвитку України та наголос на “єдності аграрного виробництва і сільських територій” у “Порядку денному на XXI століття”, визначеному Організацією Об’єднаних Націй.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми формування кластерних структур опікується велика кількість сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких М. Портер, В. Фельдман, Т. Андерсен, Р. Стоун, П. Арена, Д. Хені, Ж. Вейс, П. Антіла, В. Бакума, Н. Васильєва, М. Кропивка, П. Саблук, С. Соколенко та ін.

Науковою скарбницею теоретико-методологічних засад з позиції сталого розвитку агроформувань займаються вітчизняні учені-економісти: В. Борисова, О. Веклич, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, А. Гайдуцький, О. Гудзь, А. Лисецкий, П. Саблук, М. Паламарчук, В. Царенко, А. Чупіс та ін.

Ними досліджено теоретичні аспекти формування конкурентоспроможних кластерів, проблеми та перспективи розвитку кластерізації на загальнодержавному і регіональному рівнях, а також особливості формування раціонального природокористування аграрними підприємствами для забезпечення основної концепції сталого розвитку.

Метою статті є розробка теоретичних засад формування моделі регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери для забезпечення сталого розвитку поєднання двох систем: аграрного виробництва і сільських територій регіону.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, з огляду на глобалізаційні процеси, центральною складовою регіональної політики має стати інноваційна концепція, головним напрямом якої повинна бути реалізація пріоритетних проектів розвитку на основі “кластерних ініціатив”.

Першим ученим, який розпочав широке дослідження кластерів, вважають М. Портера. Він дійшов висновку, що в умовах глобалізації секторальний (галузевий) підхід до організації виробництва та управління втрачає свої позиції й на перший план виходять системи кластерної організації взаємозв’язків фірм і організацій [1]. М. Портер вважав, що “чим більше

розвинені кластери в окремій країні, тим вище в цій країні рівень життя населення і конкурентоспроможність компаній”.

Згідно з М. Портером, кластер – це об’єднання взаємозв’язаних і взаємодоповнюючих підприємств, організацій, установ і поєднаних з ними за географічною й функціональною ознаками органів державного управління, наукових закладів, різних інфраструктурних складових, працюючих на певній території, з певною метою [1]. Уперше на ідею територіальної концентрації ланок спеціалізованих постачальників, виробників, споживачів, пов’язаних технологічним ланцюгом, звернув увагу ще в 1890 році А. Маршалл у своїх знаменитих “Принципах економічної науки” [2].

Особливістю кластерів є те, що механізм їхнього формування та функціонування може мати синергетичний ефект. Останній досягається за рахунок об’єднання чи спільного використання ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, інноваційних тощо), зменшення трансакційних витрат, сумісного виходу на ринки з виробленою продукцією, урегулювання та збалансованості інтересів учасників такого утворення, формування ефективної системи самоорганізації та управління і т.ін.

Світовий досвід дає підстави зробити висновок, що застосування кластерних структур в аграрному секторі України дозволить перейти до сталого економічного розвитку виробництва, а розвиток останнього пов’язаний з розвитком сільських територій. Як відомо, основою облаштування сільських територій є функціонування аграрного виробництва, що базується на раціонально-ефективному підприємстві.

Оскільки кластер є “точкою росту” в соціально-економічному розвитку територій, то кластеризація аграрного виробництва є одним з основних чинників забезпечення сталого розвитку аграрної сфери [3, 4]. Усе це дозволить значно поліпшити демографічну ситуацію на селі, ефективніше впроваджувати інновації, зберігати навколишнє природне середовище, забезпечувати належний рівень функціонування соціально-культурної та духовної сфер і в такий спосіб забезпечити належний рівень життя селян.

Кластерний варіант організації та управління процесом розвитку соціально-економічних відносин на селі дає можливість покращити рівень життя населення на сільських територіях. Основою розв’язання цієї задачі повинно стати соціальне партнерство всіх діючих у сільській місцевості структур (як у соціальній, так і матеріальній сферах).

Соціальне партнерство підприємств, організацій та установ за регіональних кластерних утворень (через кластерний принцип відносин) і активної координаційної діяльності державних управлінських структур дає змогу на засадах добровільності, взаємовизнання прав і обов’язків кожної зі сторін обґрунтовано та ефективно діяти щодо раціонального соціально-економічного розвитку сільської місцевості, а разом з цим і підвищення рівня життя сільського населення.

У багатьох країнах світу, у тому числі в Європі, розвиток кластерних програм здійснюється за підтримки державних, регіональних та місцевих органів. В аграрному секторі України тільки починають формуватися державні

плани підтримки розвитку кластерних програм.

Діяльність, спрямована на підтримку формування кластерів, називається “кластерною політикою”, яка включає декілька складових – рисунок.

Складові “кластерної політики” [1]

“Кластерна політика” є альтернативою перешкоджаючих конкуренції заходів традиційної “промислової політики”, у межах якої здійснюється підтримка конкретних підприємств або галузей.

Концептуальні засади сталого розвитку аграрної сфери передбачають:

- реалізацію багатофункціональності сільського господарства, що забезпечує унікальність його як інструмента сприяння розвитку, а саме виду економічної діяльності, джерела доходів і постачальника екологічних послуг;
- проголошення еколого-соціального імперативу з погляду на особливе значення його насамперед для задоволення людських потреб у харчуванні та формуванні умов життєдіяльності сільського населення;
- розвиток сільського господарства не лише як сектору економіки, а й як важливого укладу життя значної частини українців;
- екологічність розвитку, що генетично притаманна і важлива для аграрної галузі, оскільки вона має справу з природними ресурсами; раціональне формування агроландшафтів і довготривале збереження їх продуктивності;
- зрівноваженість галузевого і територіального розвитку;
- оптимальне поєднання великих і малих форм агрогосподарування;
- більш інноваційне і комплексне застосування існуючих знань, досягнень науки і техніки, включаючи “офіційну” науку, традиційні та нетрадиційні знання, а також нові підходи інтегрованого управління аграрними і природними ресурсами.

На нашу думку, можна зробити висновок, сутність якого полягає в тому, що зіставлення складових “кластерної політики” з основними напрямками концепції сталого розвитку аграрної сфери дає підстави наголошувати на необхідності застосування інституту кластеризації саме в цій сфері, оскільки одним з основних її пріоритетів є інноваційна спрямованість.

У сучасних умовах найбільш перспективним напрямом кластеризації в агропромисловому виробництві Дніпропетровської області є формування регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери, ядром якого має бути Дніпропетровський державний аграрний університет (ДДАУ), що має

високий інноваційний потенціал для реалізації інноваційних ідей та проектів.

До основних напрямів діяльності ДДАУ в межах запропонованої моделі міжгосподарської науково-технічної кластерної інтеграції в інноваційних процесах аграрного виробництва відносимо:

- модернізацію системи аграрної освіти відповідно до вимог сьогодення;
- здійснення підготовки спеціалістів-аграріїв, котрі мислять у рамках шостого технологічного укладу;
- внесення принципових змін у навчальні програми в галузі вищої аграрної освіти;
- розробку програми популяризації аграрної праці і сільського способу життя;
- створення умов для виходу на ринок праці спеціалістів-аграріїв “нової формації”;
- залучення студентів, магістрів та аспірантів до кластера з навчання та отримання практичних навичок на провідних підприємствах-учасниках кластера;
- участь провідних спеціалістів або керівників підприємств – учасників кластера – у навчальному процесі: читання лекцій, проведення наукових конференцій та семінарів;
- проведення фундаментальних та прикладних науково-дослідних робіт у різних сферах аграрного виробництва;
- трансфер (передача) інноваційних аграрних технологій суб’єктам кластеру.

Вважаємо, що саме наявність цього навчального закладу дозволить створити сучасний інноваційний регіональний освітній простір та здійснити впровадження сучасних освітніх та інноваційних розробок у діяльність аграрного сектору Дніпропетровської області. Крім того, активний розвиток інноваційного кластера аграрної сфери області дозволить зміцнити й створити нові зв’язки з різними супутніми галузями промисловості, які забезпечують підтримку кластерів, наприклад щодо виробництва сільськогосподарської техніки, охорони навколишнього середовища тощо.

Актуальність упровадження такої моделі розвитку аграрної сфери обґрунтовується необхідністю реалізації однієї зі стратегічних цілей Комплексної стратегії розвитку Дніпропетровщини до 2015 року – створення кластера сільського господарства [4, 5].

Обговорюючи ефективність застосування кластерного підходу в аграрній сфері Дніпропетровської області, зазначимо, що разом з підвищенням конкурентоспроможності підприємств-учасників кластера досягається ще одна з основних цілей створення кластера – це перехід до сталого розвитку аграрного виробництва за рахунок переходу всіх учасників кластера на інвестиційно-інноваційну модель розвитку. Передусім це передбачає використання досягнень науково-технічного прогресу, а також запровадження основ сталого розвитку сільських територій, на яких здійснюють свою аграрну діяльність суб’єкти кластера, і в першу чергу фермерські та особисті селянські господарства.

Висновки

У сучасних умовах центральною складовою регіональної політики має стати інноваційна концепція, головним напрямом якої повинна бути реалізація пріоритетних проектів розвитку на основі “кластерних ініціатив”. Завдяки створенню регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери в регіоні стане можливим активізувати впровадження в практику аграрного виробництва принципів сталого розвитку, підвищити конкурентоспроможність агробізнесу, створити систему підготовки спеціалізованих кадрів, забезпечити умови для сталого розвитку сільських територій, а отже, і для аграрної сфери регіону.

Бібліографія

1. *Портер М.* Конкуренція / *М. Портер.* – М. : Издательский дом “Вильямс”, 2005. – 608 с.
2. *Маршалл А.* Принципы экономической науки / *А. Маршалл*; пер. с англ. – М. : “Прогресс”, 1993. – Т. 1. – 564 с.
3. *Бакум В.В.* Методологія розробки агропромислових кластерних утворень регіону / *В.В. Бакум* // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 38–44.
4. *Katan L.* Ecological – economic zones as the factor of the sustainability of the agriculture of Ukraine / *L. Katan, L. Brovko, N. Dybrova* // Six Internatuinal Scientific Conference “Investmerts in Future – 2007”. – October 18–20. – 2007.– Festival and Congress Center – Varne, Bulgaria. – P. 268–272.
5. Комплексна стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року [Електронний ресурс]: затв. рішенням сесії Дніпропетровської обласної ради № 132-7/VI від 24 червня 2011 року. – Режим доступу: [http://www.adm.dp.gov.ua/OBLADM/Obldp.nsf/\(DOCWEB\)](http://www.adm.dp.gov.ua/OBLADM/Obldp.nsf/(DOCWEB))